

ЗАЛЕЖНІСТЬ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ МІСТОУТВОРЮЮЧИХ ПІДПРИЄМСТВ ВІД ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ РИЗИКІВ

З. О. Скарбун, М. А. Гракова

Донбаська національна академія будівництва і архітектури

вул. Державіна 2, 86123, м. Макіївка, Україна.

E-mail: EconomicaDnasa@rambler.ru

Отримана 20 серпня 2007, прийнята 17 вересня 2007

Анотація. В статті досліджено вплив підприємницьких ризиків на ефективність виробничо-господарської діяльності містоутворюючих підприємств. Розглянуто теоретичні аспекти прибутку та ризику в ринковій економіці, наведено їх класифікація, виявлено основні ознаки. Встановлено вплив фінансової результативності містоутворюючих підприємств на вдосконалення соціальної інфраструктури регіону. Виявлені найбільш суттєві внутрішні та зовнішні фактори підприємницького ризику, притаманні підприємствам України. Визначено значення прибутку для підприємств в ринковій економіці, наведено схему залежності фінансових результатів діяльності підприємства від ризику. Представлено стратегії управління ризиками, що базуються на виділенні зон фінансової результативності і тяжіння управлінського персоналу до ризику. Показано методику вибору методів управління підприємницькими ризиками залежно від рівня ризику та втрат.

Ключові слова: містоутворююче підприємство, ефективність, прибуток, ризик, управління.

ЗАВИСИМОСТЬ ФИНАНСОВЫХ РЕЗУЛЬТАТОВ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ГРАДООБРАЗУЮЩИХ ПРЕДПРИЯТИЙ ОТ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИХ РИСКОВ

З. А. Скарбун, М. А. Гракова

Донбасская национальная академия строительства и архитектуры

ул. Державина 2, 86123, г. Макеевка, Украина.

E-mail: EconomicaDnasa@rambler.ru

Получена 20 августа 2007, принята 17 сентября 2007

Аннотация. В статье исследовано влияние предпринимательских рисков на эффективность производственно-хозяйственной деятельности градообразующих предприятий. Рассмотрены теоретические аспекты прибыли и риска в рыночной экономике, приведена их классификация, выявлены основные признаки. Установлено влияние финансовой результативности градообразующих предприятий на совершенствование социальной инфраструктуры региона. Выявлены наиболее существенные внутренние и внешние факторы предпринимательского риска, присущие предприятиям Украины. Определено значение прибыли для предприятий в рыночной экономике, приведена схема зависимости финансовых результатов деятельности предприятия от риска. Представлены стратегии управления рисками, базирующиеся на выделении зон финансовой результативности и склонности управленческого персонала к риску. Показана методика выбора методов управления предпринимательскими рисками в зависимости от потерь и уровня риска.

Ключевые слова: градообразующее предприятие, эффективность, прибыль, риск, управление.

DEPENDENCE OF FINANCIAL RESULTS OF THE ACTIVITY OF ENTERPRISES FORMING A COMPANY TOWN ON INDUSTRIAL RISKS

Z.O. Skarbyn, M. A. Grakova

*The Donbass National Academy of Civil Engineering and Architecture,
2, Derzavin str., 86123, Makiyivka, Ukraine.*

E-mail: EconomicaDnasa@rambler.ru

Received 20 August 2007, accepted 17 September 2007

Abstract. The article is devoted to an influence of industrial risks on the efficiency of industrial and economic activities of the enterprises forming a company town. There are considered theoretical aspects of profit and risks in the market economy; their classification is given, and new features have been revealed. There has been fixed an influence of the financial effectiveness of the enterprises forming a company town on the improvement of the social infrastructure of the region. The most essential internal and external factors of the enterprise risk as distinctive features of Ukrainian enterprises have been revealed. A profit value for enterprises in the market economy has been determined; the scheme of dependence of financial results of an enterprise activity on a risk is given. Control strategies of risks based on the selection of the zones of financial effectiveness and a managerial staff propensity to risk are presented. The technique of choosing methods of controlling enterprise risks depending on losses and a risk level is shown.

Keywords: enterprises forming a company town, efficiency, profit, risk, management.

Постановка проблеми

Перехід до ринкових умов господарювання зумовив докорінні зміни у всіх сферах діяльності в Україні. Стан вітчизняної економіки на сучасному етапі характеризується низкою чинників, найвагомішими серед яких є вільне підприємництво, нестабільність ринкового середовища, недостатній рівень забезпеченості первинних суб'єктів господарювання методичними рекомендаціями щодо адаптації до умов середовища функціонування або впливу на нього з метою досягнення поставлених цілей. Ринкове середовище значно поширило варіативність ситуацій невизначеності та ризику, внаслідок чого можна прогнозувати лише вірогідні результати здійснення господарської діяльності підприємствами. Виходячи з тези про те, що ризик є імовірнісною категорією, його обов'язково необхідно розглядати з точки зору впливу на можливість отримання прибутку. Від того, наскільки паравильно буде встановлено розмір ризику, враховано специфіку його впливу на діяльність підприємства залежить фінансова стабільність підприємства, його стійкість та можливість запобігання негативним впливам. Наведені тези є актуальними для містоутворюючих підприємств,

ефективність функціонування яких впливає на розвиток певного міста та регіону за рахунок розв'язання комплексу проблемних соціально-економічних питань.

Аналіз останніх публікацій

Широке коло питань, пов'язаних з дослідженнями в напрямку ідентифікації підприємницьких ризиків, їх оцінки і мінімізації, знайшли відображення в працях вчених-економістів А.Абчука, Н.Внукової, Дж.Міля, Н.Сеніора, А.Маршалла, Ю.Осипова, А.Пігу, В.Шарпа та ін.

Дослідження ефективності розвитку містоутворюючих підприємств сучасного промислового міста та необхідності вдосконалення їх діяльності висвітлюються в публікаціях провідних вчених, серед яких варто виділити І.Булеєва, С.Богачова, П.Ф.Друкера, А.Козаченка, А.Крюкова, І.Савченка, О.Кузьміна, Р.Шуляра та ін.

В науковій літературі велику увагу приділено підвищенню результативності господарювання містоутворюючих підприємств, адже це створює передумови для зростання інвестиційної активності і економічного розвитку міста за рахунок підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами і їх оптимального використання у виробничій, інвестиційній та

інноваційній сферах. При цьому практично відсутні посилення на використання положень теорії ризику при оцінці ефективності діяльності містоутворюючих підприємств.

Мета статті

Метою статті є подальше дослідження питань залежності фінансових результатів діяльності містоутворюючих підприємств від підприємницьких ризиків та визначення основних напрямків щодо мінімізації рівня їх впливу. Останнє сприятиме вдосконаленню соціально-економічного розвитку міської господарчої системи, враховуючи фінансові, організаційно-економічні, інфраструктурні, інвестиційно-інноваційні аспекти.

Виклад основного матеріалу

В загальному вигляді фінансовий стан держави в цілому, окремих її регіонів є віддзеркаленням фінансового стану підприємств, що розміщені на їх території. Відсутність чіткого законодавчого регулювання щодо формування і виконання місцевих бюджетів різних рівнів, загальний розлад фінансової системи України суттєво звужують можливості місцевих органів влади в фінансуванні господарства, соціального і культурного розвитку певних територій. Тому розв'язання стратегічних завдань українського суспільства з розвитку внутрішнього ринку, забезпечення достойного рівня життя переважної частини населення, формування середнього класу можуть бути виконані за умови, коли в суспільстві будуть створюватись реальні передумови стійкого розвитку економіки на основі підприємств, що успішно функціонують, нових форм і методів фінансово-економічних відносин в суспільстві [1, С.328-329]. На рівні регіону в першу чергу ця теза стосується містоутворюючих підприємств, які є економічною базою певної території і визначають її місце в системі розподілу праці і суспільного виробництва держави. Відповідно до [2] до містоутворюючих підприємств належать юридичні особи, чисельність працюючих на яких з урахуванням членів їх сімей складає не менше половини чисельності населення адміністративно-територіальної одиниці, в якій розташована ця юридична особа. В праці [1, С.111]

подано уточнення, згідно з яким до містоутворюючих необхідно відносити підприємства, що сформували і утримують більше 30% соціальної інфраструктури міста; забезпечують безпосередню зайнятість або обслуговування більше 40% працездатного населення, в тому числі 25% працездатного населення міста працює на підприємстві; загальна чисельність співробітників підприємства повинна становити не менше 3 тис. осіб. Таким чином, містоутворюючі підприємства безпосередньо беруть участь у формуванні і розвитку регіональної економіки, місцевої інфраструктури і забезпеченні зайнятості населення. Рівень фінансової результативності цих підприємств є основним показником, який встановлює значення міста в системі регіональних і загальнодержавних господарчих відносин.

Вітчизняний ринок товарів та послуг в сучасних умовах господарювання має свою специфіку, оскільки з одного боку йому притаманні певні особливості в процесі формування і управління фінансовими результатами діяльності, а з іншого – зростає значення аналізу його основних фінансових результатів, визначення резервів збільшення позитивних фінансових результатів, розробки найбільш раціональних напрямків використання їх і підвищення ролі ефективної політики управління ними.

В загальному вигляді фінансовий результат – це виражений у грошовій формі економічний підсумок господарської діяльності підприємства в цілому, а також його окремих структурних підрозділів або економічний підсумок діяльності підприємства, який виражається у вартісній формі. В праці Б.Колласа [4, С.36] виділені наступні складові фінансового результату:

- поточний результат, що розглядається як показник досягнень підприємства у його звичайній виробничій, комерційній чи фінансовій діяльності, що відповідає його цілям і не вважається статистично аномальним. Розраховується як сума результатів господарської і фінансової діяльності підприємства;
- неплановий результат, який є нетиповим і виявляється тільки після поточного результату шляхом віднімання поточного запланованого результату від загального результату діяльності підприємства;
- чистий результат звітного періоду.

В ринковій економіці фінансова результативність діяльності підприємства характеризується показником прибутку.

Згідно з П(С)БО «Звіт про фінансові результати» [2] прибуток – це сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати. Відповідно до досліджень західних вчених [1, С.330], прибуток визначається як дохід від використання всіх факторів виробництва, в тому числі плата за ризик, невизначеність результатів підприємницької діяльності. Вітчизняні дослідники визначають, що прибуток – це частина виробленої і реалізованої доданої вартості, готової до розподілу [3, С.64].

До основних класифікаційних ознак щодо визначення прибутку підприємства відносять: джерела формування (реалізаційні та поза реалізаційні операції); види діяльності, від яких отримано зиск (операційна, інвестиційна, фінансова); склад елементів (маржинальний, валовий, чистий); характер оподаткування (оподаткований, не підлягаючий оподаткуванню); характер інфляційної «очистки» (номінальний, реальний); період формування (попереднього, звітного та планового періодів); регулярність формування (регулярний, надзвичайний); характер використання (капіталізований або нерозподілений, споживчий або розподілений); значення кінцевого результату господарювання (позитивний або прибуток в загальному розумінні, негативний або збиток) тощо [5].

Значення прибутку для підприємств в ринковій економіці, що дає змогу характеризувати його як економічну категорію, спеціалісти [1, С.331; 4, С.37] визначають як такий, що:

- створює базу економічного розвитку держави, є найважливішим джерелом задоволення соціальних потреб суспільства;
- виступає головною метою підприємницької діяльності, критерієм її ефективності, фактором, що стимулює її розвиток;
- є основним внутрішнім джерелом формування фінансових ресурсів підприємницьких структур, забезпечуючи розширене відтворення їхньої діяльності та зростання ринкової вартості.

Таким чином, саме прибуток є реальним показником оцінки ефективності виробництва, що характеризує реальні, діючі пропорції відтворення, можливості фінансування науково-

технічного і соціального розвитку підприємств. Разом з тим, прибуток є не тільки джерелом забезпечення внутрішньогосподарських потреб, але й забезпечує формування бюджетних, позабюджетних та благодійних фондів. Містоутворюючі підприємства крім того фінансують соціальні, культурні, екологічні та інші програми, спрямовані на вдосконалення соціальної інфраструктури території, на якій вони розміщені. Відтак, фінансові інтереси підприємства в ринковій економіці у певній мірі узгоджені з інтересами суб'єктів, що його оточують – держави, органів місцевої влади, робітників тощо.

Формування економіки ринкового типу, яке триває півтора десятиліття і тісно пов'язане із зміцненням і розширенням ринкових принципів господарювання, показує, що в Україні посилюються дії факторів невизначеності та конкуренції. Врахування невизначеності, конфліктності й породжуваного ними ризику є одним з основних напрямків розвитку економічної теорії на сучасному етапі, про що переконливо свідчить аналіз проблем економічної науки та практики. Взагалі виробничої підприємницької діяльності без ризику не існує. Вітчизняне господарське законодавство визначає, що підприємництво – це безпосередня самостійна, систематична, на власний ризик діяльність з виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг з метою отримання прибутку. Найбільший прибуток, як і найбільші збитки приносять ринкові операції з підвищеним ризиком. Можна вважати, що у певному розумінні ризик є нічим іншим, як мірою економічної безпеки в діяльності підприємства. Отже, варто зазначити, що фінансова результативність діяльності підприємства прямо залежить від рівня впливу ризиків (рис. 1).

Визначенню сутності ризику як економічної категорії присвячено велику кількість робіт. Започаткували аналіз ризику як економічного поняття Дж.Міль та Н.Сеніор, які розглядали ризик з точки зору відшкодування можливих збитків, пов'язаних з підприємницькою діяльністю [6]. Узагальнення досліджень вітчизняних вчених щодо сутності ризику виявило наступні підходи до трактування цього поняття, [7, С.23-24]:

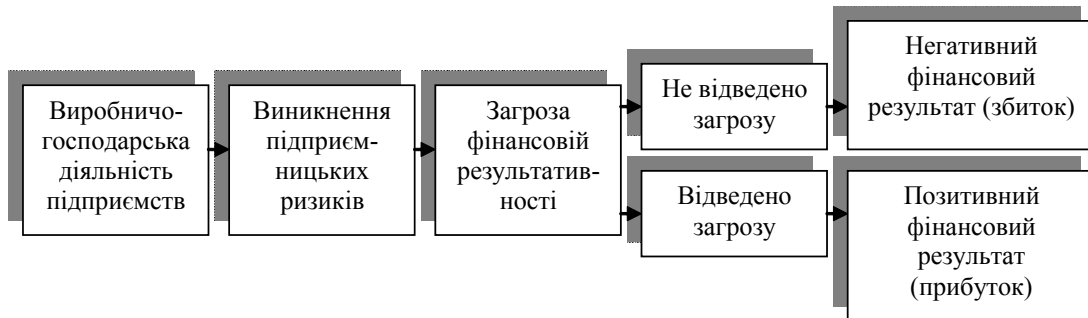

Рис. 1. Залежність фінансового результату діяльності підприємства від підприємницьких ризиків.

- 1) ризик як подія, що може відбутися або ні. У разі настання такої події можливі три економічних результати: негативний (програш, збиток), нульовий і позитивний (виграш, вигода, прибуток). Проте й у цьому випадку подія може бути прогнозована, а відтак ризик залежить від достовірності наявної інформації про настання конкретної події;
- 2) ризик як невизначеність щодо настання тієї чи іншої події у майбутньому, при чому ризик в економічному контексті може бути як негативним, так і позитивним явищем. Такий висновок за сутнісною характеристикою дуже щільно корелює з першим та розрізняється лише за змістом формулювання, який у другому випадку є більш істотним;
- 3) ризик як дія, що чиниться в надії на щасливий результат за принципом «пощастить – не пощастить», проте наведене твердження не розкриває економічної сутності ризику, оскільки більше спирається на припущення, ніж на економічні розрахунки;
- 4) ризик як сприйняття зацікавленими суб'єктами економічних відносин об'єктивно наявних невизначеності й конфліктності, притаманних процесам цілепокладання, управління, прийняття рішень, оцінювання, що обтяжені можливими загрозами і невикористаними можливостями. Основою такого визначення є вияв неточності та неповноти інформації. Проте істотним доповненням цього тлумачення ризику, порівняно з наведеними вище, є визначення можливих подій, коли виникає така обмеженість в інформаційних потоках;
- 5) ризик як здатність до ведення господарської діяльності в умовах невизначеності та необхідності вибору, яка створює можливість

завдяки специфічним рисам підприємця попереджати, запобігати та зменшувати несприятливий вплив невизначеності на результати господарської діяльності і при виборі оптимального рішення з певної кількості альтернативних, отримувати в цих умовах підприємницький дохід. Відмінною ознакою такої дефініції ризику є визначення напрямків можливого збільшення інформації. Але щодо означеного та попереднього трактувань ризику зауважимо, що конфліктні ситуації та необхідність вибору уже самі породжують певну невизначеність і, по суті, є розкриттям її вияву;

- 6) ризик як невизначеність, що виникає внаслідок несподіваних дій. Це тлумачення є дещо спрощеним визначенням ризику, яке лише частково розкриває можливості його вияву;
- 7) ризик як ситуативна характеристика взаємодії суб'єктів та об'єктів при здійсненні різних видів і форм підприємництва в умовах невизначеності досягнення бажаного результату через існування множини альтернатив і спричиненої нею відсутності повної впевненості в реалізації поставленої мети. Наведене трактування не визначає сутнісної характеристики ситуативної взаємодії суб'єктів і об'єктів ризику щодо можливості його вияву, тому є надмірно узагальненим.

Аналіз зазначених вище тлумачень дає можливість виявити головні моменти, притаманні ризиковій ситуації (рис. 2).

Фактори виникнення ризиків в сфері бізнесу можна розділити на дві основні групи: зовнішні та внутрішні. Найбільш суттєві фактори ризику, які сформувалися в сучасний момент в Україні, наведено в табл. 1 [8]:

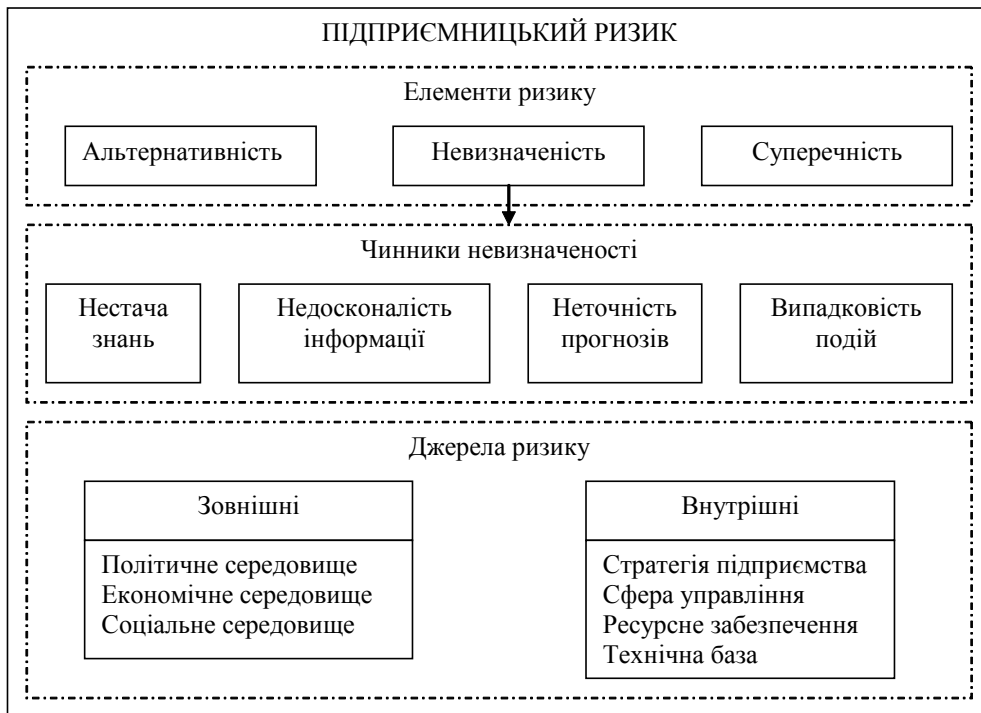

Рис. 2. Основні ознаки підприємницького ризику.

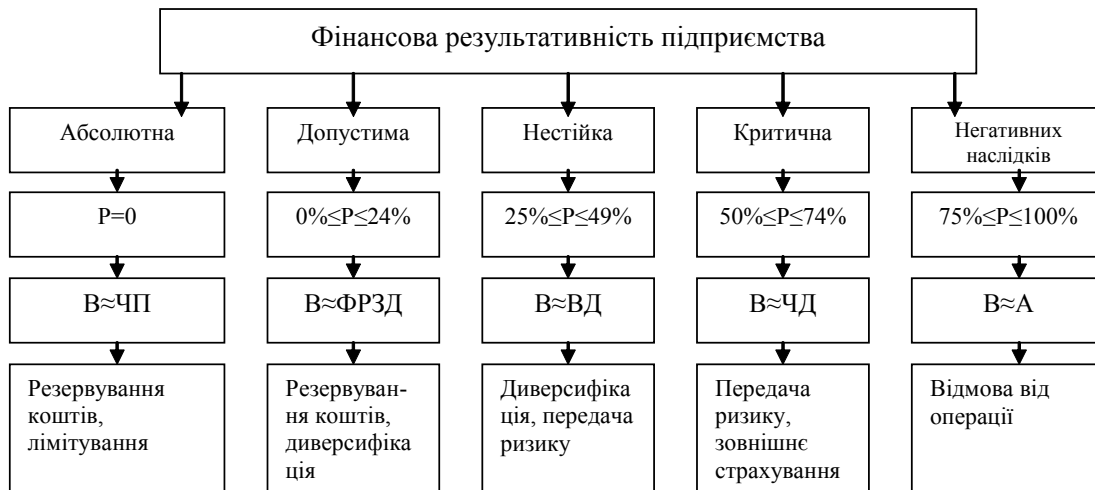

Рис. 3. Вибір методів управління підприємницькими ризиками.

P – рівень ризику; V – втрати господарчого суб'єкту внаслідок настання ризикової події; $ЧП$ – чистий прибуток; $ФРЗД$ – фінансовий результат від звичайної діяльності; $ВД$ – валовий дохід;

$ЧД$ – чистий дохід; A – активи підприємства

Специфіка підприємницької діяльності передбачає обов'язкову присутність ризику, тому врахування цього фактору є однією з ключових проблем у системі управління економічними суб'єктами. Це зумовлює необхідність впро-

вадження заходів, які б запобігали втратам або сприяли їх мінімізації.

Управління ризиками представляє собою цілісну систему знань, що характеризується логічним взаємозв'язком і взаємодією між доходом

Таблиця 1. Фактори підприємницького ризику.

Зовнішні фактори		Внутрішні фактори
Прямого впливу	Непрямого впливу	
Часті зміни та протиріччя у законодавстві Відсутність реального господарського права Непередбачені дії органів державного управління та самоуправління Недіздатність правоохоронних органів Перевага політичних інтересів над економічними Нестійкість податкової політики Нестійкість цінової політики Недобросовісна конкуренція Корупція та рекет Форс-мажорні обставини	Політична ситуація Міжнародна обстановка Економічна нестійкість країни діяльності Інфляційні процеси в країні діяльності Стихійні лиха Науково-технічний прогрес	Некомпетентність та недобросовісність співробітників Втрата конфіденційної інформації Низький рівень якості продукції та послуг Прорахунки в організації виробничого процесу Техногенні аварії Помилки в визначенні попиту Взаємовідносини з партнерами

і фінансовою стійкістю в певних межах ризику для досягнення цілей економічних суб'єктів. Головним завданням ризик-менеджменту є прогнозування і вибір оптимальних шляхів подолання негативних наслідків, що спричиняються факторами невизначеності та ризику.

Одним з найбільш відповідальних етапів в системі управління господарськими ризиками є вибір методів подолання ризикозалежності. Як стверджують дослідники з питань ризик-менеджменту, в більшості секторів економіки використовуються схожі методи, механізми та інструменти запобігання ризикам.

Мінімізація ризиків передбачає насамперед об'єктивну оцінку діяльності підприємства, зважений прогноз можливого його розвитку та управління ризиком, що здійснюються за традиційною схемою: виявлення ризиків та їхня ідентифікація; визначення ризик-факторів та рівня їхньої агресивності; оцінка вірогідності настання ризиків, їх впливу на економічну безпеку, величину можливих наслідків; розробка методів управління ризиками, інструментів їхньої мінімізації, конкретних програм і рекомендацій ризик-менеджменту; контроль дієвості програм для забезпечення фінансової результативності та економічної стійкості підприємства.

Для розробки чинного механізму управління ризиками доцільно використовувати одну з п'яти стратегій управління ризиками та отримання доходу (вигоди). Вибір стратегії встановлюється з урахуванням менталітету управлінського складу та його тяжіння до здійснення агресивної, компромісної чи консервативної політики. Наведені стратегії управління ризиками базуються на визначенні зон ризику, серед яких залежно від розміру втрат традиційно виділяють зони катастрофічного, критичного, підвищеного, мінімального ризику та безризикову зону. Відповідно до цього поділу пропонуємо виділяти зони фінансової результативності.

Зоні абсолютної фінансової результативності відповідає безризикова зона виробничо-господарської діяльності підприємства, коли втрати ресурсів практично дорівнюють нулю або значно менші за розмір прибутку, який планується отримати (Рис. 3).

Зона допустимої фінансової результативності відповідає зоні мінімального ризику, в межах якої ресурсні втрати підприємства менші за розмір прибутку, який прогнозується. Зона нестійкої фінансової результативності відповідає зоні підвищеного ризику і характеризується можливістю втрат валового доходу виробничо-господарської діяльності підприємства.

Зона недостатньої фінансової результативності відповідає катастрофічній зоні ризику і характеризується можливістю втрати чистого доходу від реалізації продукції. Зона негативних фінансових наслідків відповідає зоні неприпустимого ризику, коли в результаті виконання виробничо-господарських операцій існує можливість втрат від валового доходу до всього майна підприємства, тобто виникає реальна загроза банкрутства підприємства.

Відповідно до наведених зон ризику і зон результативності, що їм відповідають, необхідно використовувати різні методи обмеження ризикових подій з урахуванням витрат на їх здійснення, адже наведені видатки зменшують розмір доходу і таким чином впливають на фінансову результативність діяльності підприємства.

Висновки

Головною метою функціонування вітчизняних підприємств на сучасному етапі залишається максимізація прибутку, досягненню якої в значній мірі сприяють заходи щодо мінімізації підприємницьких ризиків. Обґрунтований вибір механізмів, методів та інструментів управління ризиками сприятиме підвищенню фінансової результативності підприємства,

підвищенню рівня його фінансового стану та вдосконаленню фінансової системи міст та регіонів, як запоруки стабілізації фінансового стану держави.

Література

1. Теоретические и прикладные аспекты функционирования производственного комплекса региона: Монография / НАН Украины. Ин-т экономики пром-сти; Ин-т экономико-правовых исследований. – Донецк, 2004. – 424 с.
2. Правовая система «Инфодиск». – www.infodisk.com.ua.
3. Фінанси підприємства: Підручник / Керівник авт. кол. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. – 3-є вид., перероб та доп. – К.: КНЕУ, 2000. – 460 с.
4. Коласс Б. Управление финансовой деятельностью предприятия. Проблемы, концепции и методы. Пер. с фр. / Под ред. проф. Я.В. Соколова. – М.: Финансы, ЮНИТИ, 1997.
5. Бланк И.А. Управление прибылью. – К.: «Ника-Центр», 1998. – 554 с.
6. Гранатуров В.М., Шевчук О.Б. Ризики підприємницької діяльності: проблеми аналізу. – К.: Зв'язок, 2000.
7. Машина Н.И. Экономический риск и методы его измерения: Учебное пособие. – Донецк: ООО «Юго-Восток, Лтд», 2004. – 192 с.
8. Ципіс Г., Товб А. Як жити з відхиленнями, чи ризиками: проблеми, зміни. – Антикризисний менеджмент. – 2006. - №3. – С.12-14.

Скарбун Зоя Олексіївна – асистент кафедри «Економіка підприємства» Донбаської національної академії будівництва і архітектури. Науковий напрямок: регулювання інвестиційної діяльності в будівництві і міському господарстві.

Гракова Марина Анатоліївна – аспірант Інституту економіки промисловості Національної Академії наук України. Науковий напрямок: економічна безпека інвестування промислових підприємств.

Скарбун Зоя Алексеевна – асистент кафедри «Економіка підприємства» Донбасской национальной академии строительства и архитектуры. Научное направление: регулирование инвестиционной деятельности в строительстве и городском хозяйстве.

Гракова Марина Анатольевна – аспирант Института экономики промышленности Национальной Академии наук Украины. Научное направление: экономическая безопасность инвестирования промышленных предприятий.

Skarbun Zoya – an assistant lecturer of the department «Economics of Enterprise» of the Donbass National Academy of Civil Engineering and Architecture. A scientific direction: an investment activity control in construction and municipal economy.

Grakova Maryna – a postgraduate student in the Institute of Industrial Economics of the National Academy of Sciences of Ukraine. A scientific direction: an economic security of investing industrial enterprises.